

2. Чернюк Л. Г. Лізинг в системі розвитку сільських територій / Л. Г. Чернюк // Зб. наук. пр. Вінницького нац. аграрного ун-ту. Серія "Економічні науки". – 2012. – Вип. 2 (64). – Т. 1. – С. 203–208.
3. Танклевська Н. С. Проблеми розвитку лізингу в регіональному АПК / Н. С. Танклевська // Економіка АПК. – 2007. – С. 58–61.
4. Величко Т. Г. Лізинг як інвестиційний механізм модернізації матеріально-технічної бази підприємств АПК / Т. Г. Величко // Проблеми матеріальної культури. – 2010. – № 12. – С. 163–168.

УДК 330.117: 338.45

ББК 65.30 (4 Укр)

Болотна О.В., Ларіна Т.Ф.

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ: РОЛЬ ДЕРЖАВИ

Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту
України,
61022, м. Харків, площа Свободи, 4,
тел.: 7025797,
e-mail: kandidat_market@mail.ru;
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України,
61080, м. Харків, просп. 50-річчя СРСР, 27,
тел.: 7398392,
e-mail: LTF-2010@mail.ru

Анотація. Стаття присвячена аналізу проблем впливу держави на процеси формування конкурентоспроможного промислового сектору в економіці України. Розглянуто деструктивні тенденції діяльності бюрократичного апарату на основі неокласичної та інституціональної теорій економічної думки. Виділено напрями структурної перебудови, які мають суттєвий потенціал забезпечення ефективного розвитку національної економіки в умовах глобалізації.

Ключові слова: держава, конкурентоспроможність, структурна трансформація, інноваційна активність, корупція, політична рента, політика імпортозаміщення.

Annotation. The article analyzes the problems the state's influence on the process of formation of a competitive industrial sector in the economy of Ukraine. Considered dystruktyvni tendencies of bureaucracy based on neoclassical and institutional theories of economic thought. The ways of restructuring that have significant potential for the effective development of the national economy under globalization.

Key words: state, competitiveness, structural transformation, innovation activity, corruption, political rents, policy of import substitution.

Вступ. Незаперечним є твердження про необхідність включення української економіки до глобальної економічної системи. Нерозв'язаність проблем технологічної відсталості вітчизняної економіки значно обмежує перспективи входження України до постіндустріального світу на паритетних засадах, перетворюючи нашу країну на сиринний придаток, виключаючи її із загальноцивілізаційних процесів розвитку. Носієм і захисником національних економічних інтересів, серед яких для України не останнє місце займає підвищення конкурентоспроможності промислового сектору на основі його модернізації, є держава. Інститут держави як фактор реалізації стратегії модернізації став предметом дослідження видатних українських економістів, серед яких

А.Гриценко [2, с.4–12], О.Гош [1, с.78–88], Ю.Кідзерський [3, с.48–58], М.Якубовський [4, с.21–29].

Постановка завдання. Опіраючись на досягнення світової і вітчизняної наукової думки у сфері дослідження проблем функціонування держави як суспільного інституту, ставимо за мету аналіз впливу держави на процеси формування конкурентоспроможної економіки. Особлива увага при цьому приділена виділенню специфіки розвитку економіки України.

Результати. За даними Українського інституту соціальних досліджень ім. О.Яременка, ситуація кінця 2011 – початку 2012 р. оцінюється низкою фахівців як критична для подальшого планування соціально-економічної політики України. По-перше, загострюється ситуація на світових ринках, що є чинником посилення кризових явищ в Україні внаслідок відкритої економіки й сильної залежності від реалізації товарів власного виробництва ззовні. По-друге, з початку року країні не вдалося отримати жодного із запланованих траншів МВФ через невиконання взятих у рамках програми зобов'язань і на поточний момент відновлення співпраці залишається дискусійним питанням, а це в умовах значного зовнішнього боргу та слабкого розвитку внутрішнього ринку суттєво ускладнює підтримку фінансової стабільності. По-третє, реформи соціально-економічної сфери, розпочаті 2010 року, у 2011 перебували в центрі політичних процесів: з одного боку, посилилося соціальне напруження в суспільстві, що викликало хвилю протестів окремих груп населення, а з іншого, – процес реформування не вплинув на позитивні зміни статусу країни в міжнародних рейтингах. За індексом сприяння бізнесу у 2012 р. Україна залишається серед 20% найменш успішних країн світу (найнижче місце серед усіх європейських країн). Протягом року країна помітно погіршила позиції в питаннях реєстрації власності, закриття бізнесу, сплати податків та отримання дозволів. За індексом економічної свободи 2012 р. Україна опинилася на останньому місці серед європейських країн й у двадцятці країн з найгіршими рейтинговими показниками згідно із загальними оцінками. За оцінками глобального індексу конкурентоспроможності 2011–2012 рр. якість інституцій, макроекономічного середовища, рівень розвитку товарних і фінансових ринків в Україні також віднесені до 20% найменш успішних показників. На наш погляд, цілком логічним в економічних умовах, які склалися є те, що у світовому рейтингу демократії впродовж 2010–2011 рр. Україна втратила 12 пунктів, зайнявши 79 місце із 167.

Економіка України потрапила в “пастку недорозвинутості” [2; 6]. В умовах фінансово-економічної кризи посилилися процеси деіндустріалізації національної економіки, примітивізації її структурної конструкції, що стало наслідком надзвичайно високої залежності від кон'юнктури світового ринку. Більш ніж за 20 років незалежності Україна не відновила рівень докризового (1990 р.) стану національної економіки.

Сьогодні одне із завдань держави полягає у формуванні мотиваційних механізмів структурно-технологічної модернізації виробництва в суб'єктів підприємницької діяльності, що працюють в олігопольному сировинному секторі.

Характер процесів первісного нагромадження капіталу в Україні сформував “олігархічний” капіталізм, що характеризується превалюванням небагатьох великих концернів у кожній з ключових галузей промисловості (у термінах економічної теорії так характеризується олігопольний ринок). Переважання такого типу ринкових структур в українській економіці значно уповільнює процеси модернізації. Установлення цін у цьому секторі не зумовлене факторами попиту або обсягом витрат, а є результатом економічних рішень керівництва фірм. Продаж товарів за неконкурентними цінами й отримання олігопольною структурою надвисоких прибутків не породжують стимулів до модернізації виробництва, інвестування коштів у розвиток нових технологій. Причому, сприятлива кон'юнктура світових сировинних ринків у 1999–2007 рр. не була

використана вітчизняними експортерами для оновлення власного виробництва й асортименту продукції за рахунок додаткового доходу. Фактично, олігополія перетворилася на один з визначальних чинників гальмування інноваційного розвитку, деградації вітчизняної промисловості в бік сировинного придатка розвинутих країн і ринку для імпоротної високотехнологічної продукції.

Суттєвою перепоною для розвитку національної економіки є вкрай низька інноваційна активність вітчизняного виробничого сектору. Падіння платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію, з одного боку, є потужним індикатором сучасного кризового стану інноваційної системи, з іншого, – має суттєвий негативний вплив на формування можливостей інноваційного розвитку України. Досвід господарювання свідчить, що державна політика підвищення конкурентоспроможності промислового сектору повинна спрямовуватися не на пристосування до домінуючих векторів світової економіки, а на розвиток власних високотехнологічних виробництв.

Пріоритетним завданням держави доцільно визнати стимулювання ринкового попиту на інновації, що мають значний синергетичний ефект. Саме така політика, зокрема, була використана Японією, Південною Кореєю, Китаєм тощо. Уряди названих країн здійснювали цілеспрямований вибір і підтримку державою найперспективніших технологій (доступ зарубіжних компаній на означені ринки свідомо обмежувався, стимулювалася конкуренція виключно на внутрішньому ринку). Увагу концентрували не на поточних порівняльних перевагах, а на бажаній структурі економіки в довгостроковій перспективі.

Для досягнення позитивного результату на шляху побудови ефективного промислового сектору в Україні, яка знаходиться на 82-й позиції в рейтингу конкурентоспроможності, необхідні, по-перше, політична воля, по-друге, значні кошти. Перспективність проведення структурної трансформації безпосередньо залежить від відповідності інтересів влади й суспільства, а також від дієвості системи державного управління як механізму ігнорування або задоволення потреб обох сторін. Особливість національної соціально-економічної системи полягає в тому, що бюрократія генерує в переважній більшості дестабілізаційні для реалізації суспільних інтересів процеси й змінити цю тенденцію є вкрай нелегким завданням.

У рамках економічної науки особливу увагу феномену корупції приділяють представники сучасної неокласичної теорії в рамках теорії суспільного вибору й теоретики інституціоналізму. Одне із центральних понять неокласичного аналізу корупції – пошук політичної ренти, тобто прагнення економічних агентів одержати економічну ренту за допомогою політичного процесу, використання сили держави.

Критика неокласичної моделі раціонального вибору репрезентована інституціональним напрямом. Його представники вбачають причину появи корупції в неефективності суспільних інститутів (правил гри). Неефективні інституціональні рамки генерують збільшення трансакційних витрат. У результаті блокуються ринкові рішення і йде пошук скорочення витрат із розшукування інформації, укладання контрактів, контролю за їх виконанням, юридичного захисту. Інституціоналісти звертають увагу на те, що в короткостроковому періоді корупція має потенціал прискорення темпів економічного зростання шляхом нейтралізації дії неефективних суспільних інститутів. Однак у довгостроковому періоді її роль виключно негативна. Поширення корупції створює для бюрократів стимули ще більшого спотворювання суспільних інститутів і системи розподілу, завищення вартості трансакцій. Унаслідок цього, має місце явище, яке Д.Норт назвав “залежність від шляху”, коли суспільство “застрягає” у неефективних інституціональних рамках.

Детальний аналіз неокласичної та інституціональної теорії корупції дозволяє зробити висновок: вони не є взаємовиключними. Використання теоретичного доробку

зазначених напрямів без абсолютизації підходів дозволяє глибше зрозуміти природу корупції як складного соціально-економічного явища. Створення і закріплення інституціональної структури суспільства іманентно включає суб'єктивний фактор, тобто залежить від волі й свідомості людей, а відповідно, може обслуговувати раціональні інтереси окремих агентів.

На сучасному етапі створена достатньо розгалужена система законів та інших правових актів щодо боротьби з корупцією. При цьому успіх антикорупційних дій залежить від ефективності створення сприятливих умов економічної діяльності на основі максимального врахування інтересів суб'єктів господарювання і здійснення комплексних заходів економічного, правового, організаційного характеру, спрямованих на унеможливлення генерування й підтримки неефективних інституціональних рамок з метою комерціалізації посадовими особами функціональних обов'язків.

Аналіз глобальної економічної системи дозволяє зробити висновок про те, що найвищі темпи зростання виробництва й накопичення продуктивного капіталу демонструють країни нетто-експортери, серед яких Саудівська Аравія, ОАЕ, Японія, Китай, Індія, Тайвань тощо. У свою чергу, відмітимо розгортання кризових явищ у середині групи країн нетто-імпортерів, серед них чимало країн ЄС, США.

Фактором, що свідчить на користь ефективності реалізації політики імпортозаміщення в контексті модернізації економічної системи, є статистична інформація. Так, поряд з високою залежністю української економіки від імпорту енергоносіїв негативний вплив на зовнішньоторговельний баланс країни здійснює імпорт машин, устаткування, механізмів і транспортних засобів, обсяг якого склав у 2010 році 12,7 млрд дол. (майже 21%) та імпорт хімічної продукції обсягом 10,1 млрд дол. (16,7%). Українська промисловість виявилася неспроможною відвоювати втрачені ринки електричних машин й устаткування (обсяг імпорту – 3,6 млрд дол.) і протистояти експансії імпортованих легкових автомобілів (1,7 млрд дол.) [8].

Грошово-кредитна політика та політика обмінного курсу в Україні не відповідають меті стимулювання експорту. При високій інфляції укріплення курсу гривні розширює імпорт і подавляє експорт. Підтримується практика “незаробленого споживання”. Так, у 2010 р. доходи громадян у % до ВВП склали 100,6, у першому кварталі 2011 р. – 101,2, у той час як у Китаї протягом 2000-х років сукупні доходи громадян не перевищували 65% ВВП країни [5]. “Життя в борг” фінансувалося за рахунок міжнародних кредитів. У 2010 р. обсяг позик з-за кордону склав 8 млрд дол., у січні-червні 2011 р. – 4,3 млрд дол. Державний борг України складає (за оцінками спеціалістів держдепартаменту США) 760 млрд грн. [5]. Звичайно ця цифра значно менша, ніж обсяг державної заборгованості в США, який перевищив 100% від внутрішнього валового продукту країни й дорівнює 14,58 трлн дол. США [7], як й Україна, належать до групи країн нетто-імпортерів, однак унікальність положення зазначеної країни полягає в тому, що її валюта є світовою. Проте ситуація, яка склалася в США, наочно демонструє хибність політики стимулювання імпорту.

Ситуація з міжнародними інвестиціями прямо співвідноситься зі стабільно несприятливою внутрішньою економічною ситуацією в Україні, а також погіршується загостренням боротьби на міжнародному ринку капіталу, унаслідок розгортання кризових явищ в Європейському Союзі й США. Довгострокові чисті прямі іноземні інвестиції в Україну скорочуються: 10,9 млрд дол. – у 2008 р., 4,8 млрд дол. – у 2009 р. і у 2010 р. – 1,8 млрд дол. За шість місяців 2011 р. без урахування продажу “Укртелекому” [5]. Домінування на інвестиційному ринку короткострокових угод щодо використання іноземних капіталів має потенціал поглиблення кризи, оскільки інвестор швидко вилучає активи в разі загрози втрати їх вартості.

Ефективна реалізація політики імпортозаміщення в Україні як необхідного фактора передбачає розробку маркетингових програм забезпечення конкурентоспроможності продукції для кожної групи товарів на всіх підприємствах, що будуть реалізовувати визначені макроекономічні завдання. Конкурентоспроможність товару – поняття відносне, її можна й необхідно прогнозувати в процесі аналізу самого товару в порівнянні з конкурентним, що дозволить відповісти на питання, чи відповідає в даний момент вироблена продукція технічному рівню і якісним вимогам споживачів, а також оцінити конкурентоспроможність продукції в результаті комплексного дослідження ринку.

Висновки. Реалізація ефективної політики підвищення конкурентоспроможності промислового сектору в Україні передбачає такі дії з боку держави: створення конкурентного середовища; гарантування рівного доступу всіх суб'єктів господарювання до ресурсів; адекватна грошово-кредитна політика; викорінення практики лобювання галузевих інтересів з метою перерозподілу бюджетних коштів на власну користь (перевага має визначатися не клановими, а загальнонаціональними інтересами); стимулювання ринкового попиту на інновації, зокрема, шляхом розширення державного замовлення на інноваційну продукцію в рамках реалізації пріоритетних програм енергозбереження та інформатизації; створення регіональної інфраструктури міжнародних інвестицій; розробка маркетингової концепції товару для кожної групи продукту, що буде виготовлятися на підприємствах, які стануть пріоритетними в реалізації політики імпортозаміщення.

1. Гош О. Соціально-економічний лад реформованої України: основні необхідні інновації / Гош О. // Економіка України. – 2011. – № 3. – С. 78–88.
2. Гриценко А. Методологічні основи модернізації України / Гриценко А. // Економіка України. – 2011. – № 2. – С. 4–12.
3. Кідзерський Ю. Інститут держави і проблеми оновлення промислової політики в Україні / Кідзерський Ю. // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 48–58.
4. Якубовський М. Промислова політика: проблеми та перспективи модернізації / Якубовський М. // Економіка України. – 2010. – № 8. – С. 21–29.
5. Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publication/2011/09/29/299948/>.
6. Режим доступу : http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Stok/PR_SMC&UISR_March-2_2012.pdf.
7. Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/gosdolg-ssha-prevysil-100-ot-vvp-04082011165800>.
8. Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/klyuev-importozameshchenie-do-2015-goda-mozhet-dat-pozitivnoe-12092011171900>.

Рецензенти:

Садиков М.А. – доктор економічних наук, професор кафедри економіки та фінансів навчально-наукового інституту права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ткаченко С.О. – кандидат економічних наук, начальник кафедри гуманітарних та економічних дисциплін навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ.